

Szkoła jako miejsce stymulowania aktywności twórczej

– wychowanie do twórczości w Państwowej Ogólnokształcącej Szkole Artystycznej w Zakopanem

Marta Galewska-Kustra

Pytania o to, jak konstruować szkolne środowisko sprzyjające twórczości dzieci i młodzieży, nurtują środowisko naukowe i nauczycieli stawiających sobie w codziennej praktyce edukacyjnej cel wychowania do twórczości. Szkoła jednym jawi się jako miejsce pełne możliwości wpływu na potencjał twórczy ucznia, inni dostrzegają istniejące w niej bariery – często o systemowym wręcz charakterze – które w dużej mierze uniemożliwiają realizację „szczytnych” planów wobec ucznia¹.

Co do możliwości szkolnego stymulowania twórczości dzieci i młodzieży nie mają z pewnością wątpliwości nauczyciele Państwowej Ogólnokształcącej Szkoły Artystycznej w Zakopanem – tworzą ją bowiem już od ponad piętnastu lat, niezmiennie przyglądając się wzrostowi twórczego potencjału swoich uczniów i twórczej drodze edukacyjnej i życiowej wielu ze swoich absolwentów.

Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Artystyczna² (obejmująca szkołę podstawową oraz gimnazjum i wchodząca w skład Zespołu Państwowych Szkół Artystycznych w Zakopanem) założona przez Lidę Długołęcką-Pinkwart, a prowadzona obecnie przez mgr Justynę Jasiorkowską, działa już od ponad 15 lat, kierując się nadal swym celem zasadniczym

– pomocą uczniom w procesie harmonijnego rozwijania osobowości, w tym tworzeniem odpowiednich warunków do stymulowania i rozwijania potencjału twórczego i uzdolnień artystycznych dzieci. A zatem celem głównym szkoły jest nie tylko rozwijanie zdolności artystycznych (kierunkowych), ale też wykształcenie ludzi twórczo myślących, otwartych na świat, wrażliwych w najszerszym znaczeniu tego słowa, świadomych odbiorców dóbr kultury³.

Jak to się robi w POSA?

Jak zauważa Krzysztof J. Szmidt⁴, rzetelne, przemyślane podejście do stymulowania twórczości w szkole musi mieć zawsze charakter wielokierunkowy – systemowy. Okazjonalne wydarzenia szkolne, dające szansę na ekspresję uczniowskich zdolności, stanowiące tylko chwilowe urozmaicenie życia szkolnego nie są wystarczającym powodem, by daną szkołę określić jako *wspierającą twórczość uczniów*. Autor wskazuje dwanaście zasadniczych cech szkoły, które stanowią wzorzec modelowy – indeks cech szkoły wspierającej twórczość uczniów. Nie jest możliwe opisanie w tym miejscu całości złożonego systemu stymulowania twórczości uczniów w POSA. Z konieczności zatem skupię się tylko na kilku znaczących dla tej szkoły

¹ Por. np. Tokarz A. *Dynamika procesu twórczego*. Wydawnictwo UJ, Kraków 2005.

² POSA prowadzona jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³ Programy nauczania przedmiotów artystycznych w Państwowej Podstawowej Szkole Artystycznej w Zakopanem, s. 2.

⁴ Szmidt K.J. *Pedagogika twórczości*. GWP, Gdańsk 2007.

elementach, w przekonaniu o ich inspirującym dla nauczycieli charakterze.

Program nauczania – czyli doświadczanie różnorodności

Przedmiotem wiodącym do klasy szóstej szkoły podstawowej jest w POSA nauka gry na wybranym instrumencie (uczniowie realizują program nauczania szkoły muzycznej pierwszego stopnia). Uczniowie mają jednak możliwość rozwijania swojego twórczego potencjału w wielu innych dziedzinach – program proponowany w POSA jest poszerzony o wiele przedmiotów spoza typowego programu ogólnokształcącego obowiązującego w szkołach. Większość dodatkowych, aczkolwiek obowiązkowych, przedmiotów w POSA wpisuje się w trzy wiodące w Szkole dziedziny: muzykę, literaturę, plastykę. Uczeń szkoły podstawowej ma zatem okazję spróbować własnych sił i rozwijać swój potencjał, realizując zadania na takich przedmiotach, jak np.: teatr, plastyka z wiedzą o sztuce, dziennikarstwo, taniec, a także zdobywać wiedzę i kształcić swoje umiejętności na zajęciach specyficznych dla POSA, m.in. wiedzy o regionie, wiedzy o muzyce, zespołach instrumentalnych, audycjach muzycznych, arcydziełach klasyki literackiej. Przystępując do nauki w gimnazjum, uczeń wybiera jeden z wydziałów: literacki, muzyczny, plastyczny, a przedmioty budujące program danego wydziału stanowią dla ucznia przedmioty obowiązkowe⁵. Prócz tego uczniowie gimnazjum realizują program ogólnokształcący, rozszerzony o takie przedmioty, jak: historia sztuki, historia muzyki, historia literatury, wiedza o regionie⁶.

Przyglądając się programowi POSA, jego bogactwu i tym samym wyzwaniu, jakie stawia przed uczniem, nasuwa się pytanie o możliwości poznawcze dzieci i młodzieży. Rodzi się nawet wątpliwość i obawa, czy uczniowie są w stanie mu podołać. Z pewnością nie

jest to łatwe i wymaga prawdziwej motywacji ze strony samego dziecka, rodzica, a może przede wszystkim nauczyciela, który musi sprawić, by praca na jego zajęciach nie była odczuwana li tylko jako żmudny obowiązek, niszczący wszelką radość z twórczej aktywności. Być może kolejnym pytaniem, jakie należałoby zadać w kontekście przedstawionego programu POSA, powinno być pytanie o zasadność tradycyjnych już narzekań polskich nauczycieli na „przeładowany” podstawowy program szkolny, który w ich ocenie nie pozwala na realizację zadań dodatkowych, angażujących zainteresowania i uzdolnienia dzieci i młodzieży.

Plener szkolny – czyli zetknięcie z nowością

Plenery szkolne, praktykowane dwa razy w roku w POSA, są uważane przez nauczycieli i dyrekcję szkoły za zasadniczy element programu szkolnego – dydaktycznego i wychowawczego. Ich istotne miejsce w działalności POSA, a przede wszystkim znaczenie dla rozwoju ucznia, są podkreślane przez wszystkich bez wyjątku nauczycieli szkoły.

Uczniowie podczas lekcji plastyki. Plener wrześniowy „Jantar 2006”.

Każdy rok szkolny w POSA rozpoczyna się dwutygodniowym plenerem w jednej z nadmorskich miejscowości, a w ostatnich miesiącach roku szkolnego uczniowie wyjeżdżają na plener zagraniczny. W tym drugim przypadku miejsce pleneru wybierane jest przez całą społeczność szkolną poprzez głosowanie. Plenery POSA nie są jednak standardowymi zielonymi szkołami. W plenerze wrześniowym bierze udział większość nauczycieli szkoły i wszyscy uczniowie (prócz pierwszej klasy szkoły podstawowej). Podczas wyjazdów wrześniowych realizowany jest program szkolny – uczniowie uczęszczają na lekcje organizo-

⁵ Przykładowymi przedmiotami realizowanymi w zakresie poszczególnych wydziałów są: **na wydziale literackim** – warsztaty literackie, warsztaty dziennikarskie, zajęcia teatralne, filmoznawstwo; **na wydziale plastycznym** – rysunek i malarstwo, formy użytkowe, projektowanie komputerowe, projektowanie graficzne, fotografia; **na wydziale muzycznym** – nauka gry na instrumentach, zespoły muzyczne, kształcenie słuchu, literatura muzyczna.

⁶ Strona internetowa POSA: www.zpsa.edu.pl

wane w plenerze – na plaży, w lesie itp. Odmienność miejsca pozwala na prowadzenie zajęć w sposób zaskakujący, oryginalny, na realizację pomysłów, które w codziennych okolicznościach być może by nie zaistniały, bądź których realizacja jest łatwiejsza z uwagi na odmienny (m.in. czasowo) na plenerze kontakt nauczyciel – uczeń. Zdarza się, że program plenerów nadmorskich budowany jest wokół hasła przewodniego, realizowanego projektowo podczas poszczególnych zajęć. Projekty takie dają często wyjątkową szansę na działania interdyscyplinarne. Przykładowo, na plenerze „Jantar 2007” uczniowie fakultetu plastycznego i literackiego realizowali wspólnie projekt, którego efektem była poplenerowa wystawa prac uczniów i nauczycieli pt. „Między słowem a kolorem”, obejmująca poezję, fotografię, rysunek i malarstwo. Efektami plenerów są zawsze filmy (nie tylko o dokumentalnym charakterze), realizowane m.in. na warsztatach dziennikarskich. Prócz tych oczywistych punktów programu pleneru, uczniowie mają okazję do zdobycia szerokiej wiedzy na temat miejsca, w którym się znajdują, a wiedzy tej dostarczają im sami nauczyciele, doskonale przygotowani do tej roli⁷. Prelekcje i inne działania, nakierowane na poznawanie miejsca plenerowego, prowadzone są również jeszcze przed wyjazdem, w ciągu roku szkolnego. W trakcie plenerów uczniowie zdobywają zatem wiedzę, ale są także aktywni twórczo, czerpią inspirację z nowych miejsc, w których mają okazję przebywać. Efektem tej aktywności są zawsze poplenerowe wystawy malarstwa i rysunku, a także form literackich, pokazy filmów i innych dzieł, które powstały w trakcie wyjazdu. Jak zauważa dyrektorka szkoły mgr Justyna Jasiorkowska, plenery szkolne to zdobywanie wiedzy, chłonięcie nowości, ale też radzenie sobie z napotykanymi trudnościami, a wszystko to daje szansę na realizację celu zasadniczego: *żeby nasze dzieci otwierały się na świat – na Europę, a potem świat. Żeby miały taką postawę, że wywodzą się gdzieś z małego miasteczka, ale w zasadzie mogą się w swoim życiu znaleźć wszędzie i mogą się wszystkim zainteresować i nie stanowi to dla nich bariery.*

⁷ dr Maciej Pinkwart, nauczyciel POSA, autor wielu przewodników, a także nauczyciele plastyki Renata Mrowca i Jarosław Hulbój oraz nauczycielka geografii Aleksandra Kowal-Kozłowska.

„Profesory” – czyli nauczyciel POSA jako prawdziwy nauczyciel twórczości

Jaki powinien być nauczyciel twórczości? Czy powinien być mistrzem – wybitnym twórcą? A może wystarczy „tylko”, że będzie wykazywał się postawą twórczą, niekoniecznie osiągając wybitne efekty własnej działalności? Niezależnie od wymagań stawianych nauczycielowi twórczości, wszyscy badacze przedmiotu zgadzają się co do faktu, iż nauczyciel to jeden z najistotniejszych elementów systemu wpły-

„Profesory 2007” – dyrektorzy POSA J. Jasiorkowska i K. Wiśniowski, w tańcu góralskim na scenie Teatru Witkacego. Przy kontrabasie nauczyciel matematyki M. Nadymus, bas – nauczyciel plastyki J. Hulbój.

wu na twórczość dziecka – poprzez swoją postawę i postępowanie staje się bądź modelem twórczego myślenia i działania, bądź też największą przeszkodą dla twórczości. Nauczyciele POSA, ludzie tworzący szkołę, to, jak mówi autorka szkoły i jej wieloletni dyrektor mgr Lidia Długolecka-Pinkwart, najważniejsza cecha tego miejsca: *POSA to są ludzie, to są konkretni ludzie, których starałam się dobrać na zasadzie wielkich osobowości (...) to zbiorowisko indywidualności, którzy na swoim podwórku mają jakąś pasję, chcą coś przekazać dzieciom. Nauczyciele przedmiotów artystycznych POSA to czynni artyści, posiadający własne osiągnięcia twórcze i ciągle rozwijający się w swoich dziedzinach⁸.*

⁸ Uczniowie mają okazję uczyć się sztuki aktorskiej od aktorów Teatru Witkacego w Zakopanem (Krzysztofa Najbora, Katarzyny Pietrzyk, Marka Wrony), z którym szkoła stale współpracuje. Rysunku i malarstwa uczą również aktywni twórcy – Jarosław Hulbój i Renata Mrowca. Warsztaty dziennikarskie prowadzone są przez zawodowego dziennikarza Ewę Czerwień-Walczewską, a zajęcia literackie prowadzi pisarz, felietonista, dziennikarz i publicysta Maciej Pinkwart oraz poetka Justyna Kowalik. Nauczyciele muzyki to profesjonalści realizujący swoje pasje muzyczne także poza szkołą, m.in. muzycy Tatrzańskiej Orkiestry Klimatycznej.

To co szczególnie cenne, to zaangażowanie wszystkich nauczycieli w życie szkoły i towarzyszące mu wydarzenia – nie tylko nauczycieli przedmiotów artystycznych. Wydarzenia te są inspirowane przez uczniów i samych nauczycieli, którzy najczęściej poświęcają swój prywatny czas na dodatkową (nieodpłatną) działalność na rzecz szkoły i jej uczniów. Jednym z przedsięwzięć o takim charakterze, wpisanym już w tradycję POSA, są tzw. „Profesory” – impreza-niespodzianka, przygotowywana w tajemnicy przed uczniami przez wszystkich nauczycieli POSA, a mająca na celu pożegnanie odchodzących ze szkoły uczniów ostatniej klasy gimnazjum. „Profesory” to przedstawienie artystyczne, przygotowane ze wszelkich miar profesjonalnie, w którym nauczyciele nie boją się śpiewać, grać – nawet jeśli nie są nauczycielami muzyki. To w trakcie „Profesorów” właśnie uczniowie POSA mają jedyną okazję zobaczyć dyrektorkę szkoły w tańcu góralskim, nauczyciela matematyki grającego na kontrabasie, nauczycielkę literatury śpiewającą w przedstawieniu teatralnym. Przynajmniej uczniowie widzą, jak twórcze działanie sprawia radość, widzą nauczycieli mających motywację do twórczej aktywności, nieunikających wyzwań i postawienia się w roli czasem śmiesznej, niejako „pod sąd i ocenę” uczniów.

Gala Poezji – czyli wyraz szacunku dla twórczości dziecięcej

Szkoła wspierająca twórczość uczniów to miejsce, w którym na co dzień, a nie tylko od święta, ceni się nowe i wartościowe (czyli twórcze) efekty aktywności ucznia. To miejsce, w którym nauczyciele podkreślają wagę i znaczenie osiągnięć dzieci i młodzieży i wyrażają głośno swój szacunek dla nich, a także dla samych prób działania twórczego podejmowanych przez dziecko. Szczególnym wyrazem uznania dla twórczości uczniów POSA, a zarazem świętem szkoły jest coroczna Gala Poezji – zwieńczenie konkursu poetyckiego dla uczniów i absolwentów POSA. Do wydarzenia tego uczniowie przygotowują się i oczekują go przez cały rok. Wiersze zgłaszane przez uczniów oceniane są przez profesjonalne jury, składające się również z osób spoza szkoły – poetów, dziennikarzy, pedagogów. Sama Gala Poezji nie przypomina typowej uroczystości szkolnej – tu dziecięca twórczość urasta do rangi prawdziwego dzieła – wiersze dzieci są interpretowane z najwyższą powagą przez profesjonalnych aktorów, a także samych nauczycieli.

Sabina Murzyn, II kl. gimnazjum
– nagroda za najlepszy wiersz miłosny
na Gali Poezji 2008

Przejdźmy się
Nie musimy łapać się za ręce
Otulać jednym szalikiem życia
Ani słuchać tego samego śpiewu słowika.

Ale porozmawiajmy na tym spacerze,
Nie będziemy krzyczeć
Ani pokazywać długimi palcami
Po prostu powiesz mi a ja powiem tobie.

Powiesz mi co tak naprawdę o mnie nie myślisz
Puścisz jakiś mało warty komplement
I uśmiechniesz się, prawie szczerze
Czekając na moje przebaczenie.

Powiem ci, co tak naprawdę o tobie myślę
Zapytam moim ulubionym pytaniem „Dlaczego?”
No, może dam ci się pocałować w rękę
I pozwolę czekać...
Aż znów będziemy mogli oglądać wschód słońca

Całość przemyślana jest jako wyjątkowa uroczystość – z koronacją króla i królowej poezji, a autorzy otrzymują nagrody fundowane przez samą szkołę, a także przez wiele osób z zewnątrz, zaprzyjaźnionych ze szkołą. Wyniki głosowania jury są trzymane w najwyższej tajemnicy do samej uroczystości, a ile emocji wywołuje ich ogłoszenie, może przekonać się tylko ten, kto był uczestnikiem Gali Poezji i zasiadał wśród tłumu przybyłych na tę okazję gości – nauczycieli, rodziców, uczniów, a także przedstawicieli kultury i władz miasta. Wszystkie wiersze zgłoszone do konkursu publikowane są w pokonkursowym tomiku poezji. Co równie ważne – każdy z autorów, niezależnie od tego, czy zdobędzie nagrodę w danym roku, ma szansę usłyszeć swój wiersz recytowany publicznie. Każdy jest również wyróżniony za sam udział w konkursie.

Tych kilka zaledwie punktów na mapie roku szkolnego POSA ukazuje to, co najcenniejsze dla każdej szkoły, szczególnie dla szkoły mającej na celu prawdziwe rozwijanie twórczości dziecka – zapał i pomysłowość nauczycieli tworzących szkołę. POSA, jak każda placówka o charakterze państwowym, boryka się

z niedostatkami finansowymi⁹ i wszystkimi innymi problemami dotyczącymi każdą polską szkołę publiczną. Prócz problemów „standardowych”, znanych każdemu polskiemu nauczycielowi, dochodzą jeszcze dodatkowe – związane ze specyficznym charakterem działalności POSA. Mimo to ludzie tworzący szkołę pozostają aktywni, podchodzą z zaangażowaniem do wykonywanej pracy, a najważniejszym efektem ich działalności i jednocześnie nagrodą za czas poświęcony dzieciom jest twórcza droga absolwentów szkoły. Wszyscy oni kontynuują naukę na uczelniach wyższych, są osobami poszukującymi swego miejsca w świecie, próbującymi – nawet jeśli nie zawodowo i profesjonalnie – być aktywnymi twórczo w dziedzinach, w których czują się najlepiej¹⁰.

Warunki skutecznego szkolnego oddziaływania na twórczość dzieci i młodzieży to jedno z zasadniczych zagadnień rozwijającej się nadal w Polsce dziedziny pedagogiki twórczości. Dla nauczyciela praktyka, ale też osób zajmujących się naukowo tym tematem, szczególnie ciekawe jest obserwowanie żywych przykładów systemów stymulacji twórczości ucznia w istniejących placówkach oświatowych. Jednym z takich przykładów jest działalność Państwowej Ogólnokształcącej Szkoły Artystycznej w Zakopanem, której zaledwie kilka z wielu pomysłów na stymulowanie twórczości uczniów ukazuje autorka niniejszego tekstu.

Bibliografia

1. Amabile T.M. *Growing up creative. Nurturing a lifetime of creativity*. C.E.F. Press, Buffalo – New York 1989.
2. Amabile T.M. *Creativity in context. Update to the social psychology of creativity*. Westview Press, Oxford 1996.
3. Długołęcka-Pinkwart L. *Portrety pierwszych absolwentów i nauczycieli szkoły artystycznej w Zakopanem*. Oficyna Wydawnicza „Grafikon”, Wadowice 2007.
4. Fasko D.Jr. *Education and creativity*. Creativity Research Journal, Vol.13, Nos.3&4, Lawrence Erlbaum Associates, 2000/2001, s. 317-327.
5. Nickerson R.S. *Enhancing creativity* [w:] Sternberg R.J. edit. *Handbook of creativity*. Cambridge University Press, Cambridge 1999.
6. Stasiakiewicz M. *Twórczość i interakcja*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1999.
7. Sternberg R.J. *The development of creativity as a decision – making process* [w:] Sawyer K.R., John Steiner V., Moran S., Sternberg R.J., Feldman D.H., Nakamura J., Csikszentmihalyi M. Edit. *Creativity and development*. Oxford University Press, Oxford 2003.
8. Sternberg R.J., Williams W.M. *How to develop student creativity. Association for Supervision and Curriculum Development*. Alexandria, Virginia 1996.
9. Szmids K.J. *Pedagogika twórczości*. GWP, Gdańsk 2007.
10. Szmids K.J. *Twórczość i pomoc w tworzeniu w perspektywie pedagogiki społecznej*. Wydawnictwo UŁ, Łódź 2001.
11. Tokarz A. *Dynamika procesu twórczego*. Wydawnictwo UJ, Kraków 2005.
12. Torrance E.P. *School experiences and creativity* [w:] Torrance E.P. Edit. *Why fly?* Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey 1995.
13. Uszyńska-Jarmoc J. *Twórcza aktywność dziecka. Teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*. Trans Humana, Białystok 2003.

**Autorka jest pedagogiem, asystentem
w Katedrze Dydaktyki Ogólnej
i Psychodydaktyki Twórczości Wyższej
Szkoły Humanistyczno-
-Ekonomicznej w Łodzi**

⁹ POSA finansowana jest z budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a dodatkowe fundusze na jej utrzymanie pochodzą od rodziców i prywatnych sponsorów oraz Towarzystwa Edukacji Artystycznej.

¹⁰ Długołęcka-Pinkwart L. *Portrety pierwszych absolwentów i nauczycieli szkoły artystycznej w Zakopanem*. Oficyna Wydawnicza „Grafikon”, Wadowice 2007.